

Algirdas Girininkas

Nauji archeologijos paminklai Kaišiadorių rajone

1995 m. LKPC kartu su Kaišiadorių etnokultūrinio centru organizavo archeologinę žvalgomąją ekspediciją Kaišiadorių rajone. Ekspedicija vyko Kaišiadorių rajono P dalyje: Kalvių, Kietaviškių, Klėriškių, Viliūnų ir Žaslių seniūnijose, palei Laukystos upės baseino Žaslių ir Limino ežerus, Strėvos upės baseino Briaunio, Švenčiaus, Aujėdo, Gilūšio ir Ilgės ežerus, Lapainios upės baseino Kalvių ežerą, Alšyčios upės baseino Švenčiaus ežerą. Ekspedicijos metu buvo išaiškinti 9 nauji archeologiniai objektai, kuriuos reikia įtraukti į archeologinių vertybių sąrašus.

Bajorų degintinis kapinynas (Kietaviškių seniūn.) yra Briaunio ežero R pakrantėje, 200 m nuo ŠR Bajorų kaimo pakraštyje esančios O.Gudalienės sodybos, 550 m į ŠR nuo kelio Vindžiuliai-Jagelonys, 80 m į R nuo ežero R kranto, 25x27 m dydžio, iki 1,5 m aukščio kalvelėje, esančioje ant ežero salpos. Kalvelė yra tarp dviejų melioratorių ištiesintų bevardžių upelių, atstumai nuo kurių - 100 m iš Š pusės, 110 m iš P pusės. Kapinynas prieš 5-8 metus buvo ariamas, dabar čia pieva.

Kapinyne iškastas 1x1 m dydžio šurfas. Po velėna atsidengė anksčiau arta pilkšva žemė, kurioje aptikta daug lipdytos, žiestos ir apžiestos keramikos, pelenų, medžio anglių ir perdegusių žmonių kaulų. 18 cm gylyje Š šurfo dalyje pasirodė 46x60 cm dydžio tamsesnė žemė. Joje aptikta daug degintų žmonių kaulų ir žalvarinių dirbinių: vielos, skambalėlių su x formos įpjovomis, geležinių plokštelių-apkalėlių. Tai, be abejonės, degintinis kapas su perdegusiomis įkapėmis. Į V nuo šurfo vietos anksčiau aptiktas geležinis įmovinis ietigalis nulūžusiu smaigaliu. Kapinyno teritorija apima 30x30 m dydžio plotą, t.y. visą kalvelę su šlaitais. Nenorint suardyti kapinyno, tolesni jo tyrinėjimai nutraukti. Surinkta besimėtanti kalvelės paviršiuje keramika. Iš viso kapinyne surinkta 111 žiestų ir lipdytų puodų šukių, 18 žalvarinių papuošalų fragmentų, žirgo aprangos dalys (4

skambalėliai su x formos įpjovomis ir akmenuku viduje, geležinis apkalėlis), geležinis įmovinis ietigalis, daug perdegusių kaulų, medžio anglių, pelenų ir skaldytų akmenų. Dauguma akmenų perdege.

Pagal radinius ir kapų įrangą kapinyną galima būtų datuoti XII-XIII a. Matyt, jį paliko viena ŠR jotvingių gentis.

Kalvių gyvenvietė (Kruonio seniūn.) yra į PV nuo Kalvių miestelio, Kalvių ežero P pakrantėje, apie 200 m į V nuo Kalvių pilkapyno (AR 277), 800 m į PV nuo Kalvių bažnyčios, aukštutinės ežero terasos ariamame lauke bei miške. Ariamoje gyvenvietės dalyje aptikti 135 titnaginiai epipaleolito ir mezolito laikotarpio dirbiniai: titnaginys kirvis, retušuotos skeltės ir nuoskalos, ašmenėliai nuo medžioklės ir žvejybos įrankių, antgalių įkotės, grąžtai, kvarciniai dirbiniai, netaisyklingi skaldytiniai. Kultūrinis sluoksnius - rusvos spalvos smėlis paviršiuje - siekia 30-50 cm storį.

Dalis gyvenvietės kultūrinio sluoksnio pažeista arimo, o R pusėje - bulviarūsių. Pagal radinius Kalvių gyvenvietę galima datuoti epipaleolito ir ankstyvojo mezolito laikotarpiais.

Kareivonių gyvenvietė (Kietaviškių seniūn.) yra Girelės numelioruoto uždurpėjusio ežero krante, aukštutinėje terasoje, P kaimo dalyje, 400 m į Š nuo spėjamo Kareivonių (Girelės) piliakalnio, 500 m į R nuo bevardžio melioruoto upelio (dešiniojo Kiementos intako), ariamoje smėlėtoje dirvoje, klonyje tarp dviejų kalvelių. Dalis gyvenvietės kultūrinio sluoksnio pažeista arimo. Sveikas kultūrinis sluoksnius išliko tik 30-35 cm storio apatinėje dalyje - tai rusvas smėlis. Gyvenvietėje ištirtas 1 m² šurfas. Apie 35-40 cm gylyje, rusvame smėlyje, rasta mezolito titnaginių dirbinių. Šurfe buvo aptikti 3 dirbiniai: skeltė, retušuota skeltė ir skaldytinio dalis. Dirvos paviršiuje surinkta 19 titnaginių dirbinių: kirvis, rėžtukas, gremžtukas-grandukas, skaldytinių dalys, medžioklės ir žvejybos įrankiams skirti ašmenėliai, nuoskalos.

Pagal radinius ši gyvenvietė datuojama mezolito laikotarpiu.

Kloninių Mijaugonių gyvenvietė (Kietaviškių seniūn.) yra kaimo V dalyje, Ilgio ežero ŠR krante, 320 m į P nuo kelio Elektrėnai-Kudonys. Ežero pakrantės šlaite, ariamoje ir dirvonuojančioje dirvoje, aptiktos 65 lipdytos ir 10 žiestos keramikos puodų šukių lygiu paviršiumi, skaldytų

akmenų. Gyvenvietės kultūrinis sluoksnis pažeistas arimo, vietomis išlikęs tik 10-15 cm storio. Gyvenvietės teritorijoje buvo iškasti 3 1x1 m dydžio šurfai. Visuose šurfluose pastebėtas vienodas žemės susisluoksniavimas. Paviršiuje atsidendę pilkšvas žemės sluoksnis, kuriame aptikta keramikos, perdegusių ir apskaldytų akmenų, smulkių angliukų.

Gyvenvietėje aptikta 30 titnaginių dirbinių: gremžtukų, peilių, rėžtukas, retušuotų skelčių ir nuoskalų, ašmenėlių nuo medžioklės ir žvejybos įrankių, skaldytinių, keramikos. Rastos keramikos molio masėje yra stambiai grūsto granito priemaišų. Titnaginiai dirbiniai ir ankstyvos puodų šukės daugiausia buvo aptiktos priesmėlyje, po pilku žemės sluoksniu. Matyt, vietomis akmens ir geležies amžių kultūriniai sluoksniai dengia vienas kitą.

Pagal radinius gyvenvietę galima datuoti dviem atskirais laikotarpiais: viršutinį pilkos spalvos sluoksnį - vėlyvuuju geležies amžiumi, o apatinį balkšvo smėlio - vėlyvuuju neolitu.

Vaitkūnų gyvenvietė (Nemaitonių seniūn.) yra kaimo Š dalyje, 130 m į V nuo Švenčiaus ežero V kranto, ant aukštos viršsalpinės ežero terasos, šalia asfaltuoto keliuko, vedančio iš Nemaitonių gyvenvietės į valčių prieplauką. Dalis gyvenvietės kultūrinio sluoksnio apnaikinta tiesiant minėtą kelią. P ir centrinėje gyvenvietės dalyse išliko 5-10 cm storio kultūrinis sluoksnis, esantis iškart po velėna. Centrinė ir Š gyvenvietės dalys ariamos. Kultūrinis sluoksnis (priesmėlis) iki 25-30 cm storio. Giliau atsidendę molio sluoksnis. Gyvenvietėje ištirtas 1 m² šurfas. Šurfe aptikti 2 titnaginiai dirbiniai: gremžtukas ir retušuota skeltė. Ariamoje dirvoje ir šalia kelio sustumdytoje žemėje aptikti dar 27 titnaginiai dirbiniai: gremžtukai, peiliai, medžioklės ir žvejybos įrankiams skirti ašmenėliai; skaldyti akmenys, akmeniniai tinklų pasvarai, keramikos su grūsto granito priemaišomis.

Pagal radinius gyvenvietę galima datuoti vėlyvuuju neolitu ir senuoju žalvario amžiumi.

Viliūnų gyvenvietė (Kruonio seniūn.) yra ŠR kaimo dalyje, 60 m į P nuo Lapainios upės kairiojo kranto, 500 m į R nuo kelio Kruonis-Viliūnai, 860 m į ŠV nuo dabartinės Lapainios upės ištakos iš Kalvių ežero. Lapainios upės kilpa gyvenvietę supa iš V, Š ir R. Dar visai neseniai gyvenvietės

pakraštį skalavo Kalvių ežeras, o gyvenvietės egzistavimo metu ji buvo prie Lapainios ištakos. Gyvenvietė yra P kalvos šlaite. Ariamoje dirvoje buvo aptikti 62 įvairūs neolitiniai titnaginiai ir akmeniniai dirbiniai: grandukai, peiliai, retušuotos nuoskalos ir skeltės, ašmenėliai nuo žvejybai ir medžioklei skirtų įrankių, skaldyti akmenys. Kultūrinis sluoksnis storesnis nei 25-30 cm, pereina į durpingą buvusio ežero salpą. Žemesnėje gyvenvietės vietoje aptikta akmeninių tinklų pasvarų, akmeninis įtveriamasis kaplys ir keramikos, kurios molio masėje yra daug grūsto granito.

Pagal radinius gyvenvietę galima datuoti viduriniuoju ir vėlyvuuoju neolitu.

Žaslių (Limino ežero) gyvenvietė (Žaslių seniūn.) yra Žaslių miestelio Š pakraštyje, Limino ežero ŠR krante, dešiniajame kanalo, jungiančio Limino ir Statkūniškio ežerus, krante, 310 m į R nuo kelio Žasliai-Jonava. Gyvenvietė yra ant neaukštos 1,5 m aukščio kalvelės. Jos kultūrinis sluoksnis yra ariamoje dirvoje, 20-50 cm storio. Dirvos paviršiuje buvo surinktos 109 lipdytos puodų šukės brūkšniuotu, lygiu, grublėtu paviršiumi ir žistos puodų šukės lygiu paviršiumi. Tarp jų yra šukių brūkšniuotu paviršiumi, puoštų štampiniais išpaudėliais. Paviršiuje mėtėsi daug geležies gargažių, skaldytų, šlifuo tu paviršiumi bei apdegusių akmenų. Aptikti 4 titnaginiai dirbiniai: netaisyklingos formos skaldytinis, įtveriamasis kirvelis ir 2 retušuotos skeltės. Tai rodo, jog čia būta ir neolito laikotarpio gyvenvietės.

Ariamos smėlėtos dirvos paviršiuje pastebėtos 2 tamsesnės dėmės: viena R dirvos pakraštyje, kita - V. Šios dėmės yra apie 5x6 ir 8x8 m dydžio. R dėmės kontūrai išsiskyrė geriau. Šios dėmės, matyt, bus čia stovėjusių pastatų vietos.

Gyvenvietė yra Brūkšniuotosios keramikos kultūros laikotarpio - II tūkstantmečio pradžios.

Žydiškių gyvenvietė (Nemaitonių seniūn.) yra kaimo V dalyje, 550 m į ŠV nuo Švenčiaus ežero ŠV pakrantės, 60 m į ŠR nuo Alšyčios upelio kranto, ant viršutinės ežero ir upelio terasos esančioje kalvoje, vietos žmonių vadinamoje Kunigo kalnu. Suartoje dirvoje ryškios tamsios dėmės, rasta stambių puodų šukių. Kunigo kalno šlaite ryškiai išsiskyrė 3 tamsios dėmės: 10x8, 12x9, 11x10 m dydžio. Tai bemaž taisyklingos keturkampės

dėmės užapvalintais galais, kurių teritorijoje aptiktos 49 grublėtos puodų šukės. Vienoje dirvos vagoje buvo iškastas 100x50 cm dydžio šurfas. Kultūrinis sluoksnis (tamsiai pilka žemė su anglimis, perdegusiais akmenimis) siekė 50 cm storį, po kuriuo pasirodė dar tamsesnės žemės, matyt, židinio, dalis. Šis sluoksnis pilnas radinių: lipdytosios grublėtu ir lygiu paviršiumi keramikos, perdegusių kaulų, akmenų ir apdegusių akmenų, anglių, pelenų, perdegusio molio. Ši 50 cm storio kultūrinio sluoksnio dalis gali būti datuojama viduriniuju geležies amžiumi. Gyvenvietė gali būti tapati aptiktajai 1970 m. archeologės E. Butėnienės.

Tame pačiame lauke, PV Kunigo kalno pašlaitėje, buvo aptikta 14 akmens amžiaus dirbinių: titnaginų gremžtukų, grandukų, peilių bei masyvus akmeninis įteriamasis kaplys. Be to, surinkta daug titnaginių skelčių bei nuoskalų. Didžioji dauguma titnaginių dirbinių buvo aptikta smėlingame dirvos grunte po dirvožemio sluoksniu, kuriame pasitaiko grublėtosios keramikos. Tai rodo, kad po grublėtosios keramikos gyvenvietės sluoksniu esama vėlyvojo neolito laikotarpio gyvenvietės kultūrinio sluoksnio, kuris apardytas čia gyvenusių viduriniojo geležies amžiaus gyventojų bei dabartinio arimo.

Žydiškių akmuo su ženklais (Nemaitonių seniūn.) yra kaimo ŠV dalyje, prie anksčiau buvusio Švenčiaus ežero kranto, 300 m į ŠR nuo Žydiškių akmens ir geležies amžių gyvenvietės, 600 m į Š nuo dabartinio Švenčiaus ežero kranto, 27 m į P nuo kelio Nemaitonys-Žydiškės, krūmais apaugusio buvusio ežero atšlaitėje.

Granito luitas yra 120 cm ilgio ir 53 cm pločio. Dalis akmens slypi žemėje. Š akmens šone iškaltas gyvatės (žalčio) atvaizdas. Jos galva yra elipsės formos, 5x8 cm skersmens, o 93 cm ilgio kūnas vinguriuoja vienoje tiesėje su galva. Uodegos galas tarsi pasiekia žemės paviršių. Virš gyvatės (žalčio) su ja lygiagrečiai yra iškalti dar 2 žymiai trumpesni grioveliai. Viršutinis griovelis 26 cm ilgio, apatinis - 42 cm.

Basonių radimvietė (Kruonio seniūn.) yra 450 m į P nuo Basonių piliakalnio, 40 m į P nuo Lapainios upės kairiojo kranto, durpyne, vadinamame Vaito pieva. Čia buvo aptikti 7 titnaginiai dirbiniai: grandukas-gremžtukas, grandukas, gremžtukas, skaldytiniai; akmeniniai tinklų

pasvarai, akmeninis kirtiklis, skaldyti akmenys ir nedidelis skaldyto gintaro gabaliukas. Gyvenvietės kultūrinis sluoksnis, matyt, yra pažeistas arimo, todėl išlikęs tik vietomis.

Pagal radinius gyvenvietė turėtų būti datuojama vėlyvojo neolito laikotarpiu.

Butkiemio radimvietė (Kruonio seniūn.) yra P kaimo dalyje, Kalvių ežero Š krante esančiame pusiasalyje, apaugusiame mišku. Čia aptikta lipdytosios keramikos, kurios molio masėje yra augalinių priemaišų. Keramiką aptikta 25 cm storio pilkšvo smėlio sluoksnyje, kuriame yra daug degusių. 1 m² šurfe sluoksnis atsidendė tuoj pat po miškožemiu.

Kudonių radimvietė (Kietaviškių seniūn.) yra 150 m nuo Ilgio ežero Š kranto, šalia kelio Kudonys-Kloniniai Mijaugonys esančios sodybos teritorijoje, smėlyne. Čia aptikta titnaginių dirbinių: skelčių, nuoskalų, skaldytinių; lipdytos ir žistos keramikos, skaldytų akmenų.

Pagal radinius čia turėjo būti dviejų laikotarpių gyvenvietės: neolito ir XII-XIII a.

Šuolių radimvietė (Kietaviškių seniūn.) yra kaimo P dalyje, tarp Briaunio ir Švenčiaus ežerų. Ariamoje dirvoje buvo aptiktas akmeninis kirvis su skyde kotui ir daug akmeninių tinklo pasvarų bei akmenų gludintu paviršiumi.

Čia, matyt, yra buvusi žalvario amžiaus gyvenvietė.

Šventininkų radimvietė (Kruonio seniūn.) yra kaimo P dalyje, 150 m į R nuo Lapainios upės dešiniojo kranto, 400 m į ŠV nuo Lapainios ištakos iš Kalvių ežero. Čia buvo aptikta 12 titnaginių mezolito laikotarpiu datuojamų dirbinių: rėžtukas, skeltė su utilizacija, retušuotos nuoskalos ir skeltės. Kultūrinis gyvenvietės sluoksnis, matyt, jau sunaikintas ariant.

Vaitkūnų radimvietė (Nemaitonių seniūn.) yra V kaimo dalyje, 70 m į V nuo Švenčiaus ežero V kranto, kairiajame bevardžio upelio, įtekančio į Švenčiaus ežerą, krante, 400 m į ŠR nuo kelio Vaitkūnai-Nemaitonys, ant aukštos ir stačios ežero ir upės terasos. Ariamoje dirvoje buvo aptikti 55 titnaginiai dirbiniai: retušuotos skeltės, grandukas, nuoskalos, skaldytiniai. Kultūrinio sluoksnio pėdsakų aptikti nepavyko.

Viliūnų radimvietė (Kruonio seniūn.) yra 100 m į P nuo Viliūnų

neolitinės gyvenvietės, Lapainios upės kairiajame krante, 170 m į V nuo Lapainios upės, ant dviejų neaukštų ariamų kalvelių. Ant R kalvelės buvo aptikta tik titnaginių dirbinių: skaldytinis, nuoskalos ir 2 skeltės. Ant antrosios - V - kalvelės buvo aptikta titnaginių dirbinių: šoninis gremžtukas, grandukas, skaldytiniai, skeltės, be to, molinis verpstukas. Atskirose kalvelių vietose gali būti išlikęs kultūrinis sluoksnis.

Pagal radinius ant V kalvelės būta žalvario amžiaus gyvenvietės, o ant R - neolitinės.

Žydiškių radimvietė (Nemaitonių seniūn.) yra PV kaimo pakraštyje, 50 m į P nuo Žydiškių kapinių, Švenčiaus ežero Š pakrantėje, ant dviejų neaukštų kalvelių. Arime aptikta 14 titnaginių dirbinių: retušuotų skelčių, nuoskalų; akmeninių tinklų pasvarų, žistos keramikos. Tai, matyt, neolitinės gyvenvietės pėdsakai ir vėliau čia buvusios kaimavietės liekanos. Atskirose buvusios gyvenvietės vietose gali būti išlikęs kultūrinis sluoksnis.

Andrzej Kola, Vladas Žulkus

Viduramžių pabaigos - Naujųjų laikų pradžios tilto Platelių ežere povandeniniai archeologiniai tyrimai 1995 metais

Senovinio tilto Platelių ežere (Plungės r.) povandeninius archeologinius tyrimus 1995 m. pradėjo Torūnės universiteto Archeologijos ir etnologijos instituto povandeninės archeologijos laboratorija (vadovas prof. dr.hab. Andrzej Kola), KU VLP IC ir Žemaitijos nacionalinio parko ekspedicija. Jos sudėtyje buvo Torūnės universiteto povandeninės archeologijos specialistai (Malgorzata Grupa ir Wojciech Szulta), Torūnės universiteto povandeninės archeologijos specializacijos studentai ir šio universiteto Povandeninės archeologijos akademinio klubo nariai, Klaipėdos universiteto studentai akvalangistai ir kiti Klaipėdos povandenininkų klubo "Nautilus" nariai bei Klaipėdos 7-ojo dragūnų Pamario gynybos bataliono